

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

Educational Disparities in Epidemic Situations of Infectious Diseases, COVID-19

ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี และ ภิญญา อนุพันธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Theeraphat Thinsandee and Thongchai Khunaprom

Mahamakut Wittayalai University Roi Et Campus

Email : dr.theeraphat.th@gmail.com

วันที่รับบทความ: 28 มิถุนายน 2564; วันที่แก้ไขบทความ 17 กรกฎาคม 2564; วันที่ตอบรับบทความ: 6 สิงหาคม 2564

Received: June 28, 2021; Revised: กรกฎาคม 17, 2021; Accepted: August 6, 2021

บทคัดย่อ

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา คือ ความไม่เท่าเทียมกันของคุณภาพ และมาตรฐานของการจัดการศึกษา จากสถานการณ์ COVID-19 เห็นได้ชัดว่าเด็กกลุ่มที่มีฐานะสามารถศึกษาต่อที่บ้านได้อย่างไม่ติดขัด มีเทคโนโลยีพร้อมใช้ เข้าถึงสื่อการศึกษาคุณภาพได้ทุกที่ทุกเวลา แต่ในเวลาเดียวกัน ผู้ที่มีฐานะยากจนต้องเผชิญกับความยากลำบากมากมาย ดังนั้น ในช่วงของการปรับวิถีชีวิตใหม่ ที่มีการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นผลกระทบโดยตรงต่อผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย และไม่มีโอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ ยิ่งทำให้โอกาสในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนในสังคม

คำสำคัญ : ไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19), ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา, การเรียนการสอนแบบออนไลน์

Abstract

Educational inequality is the inequality of quality. And standards of education management Given the COVID-19 situation, it is clear that affluent children can continue their education at home without interruption. Technology available Access quality educational materials anytime, anywhere. But at the same time The poor faced many hardships. Therefore, during the new lifestyle adjustment with online teaching socioeconomic inequality Therefore, it has a direct impact on students from low-income families. and no opportunity to access modern information technology This gives the opportunity to create equality in education for children and youth in society.

Keywords : COVID-19, Online Learning, educational disparity

บทนำ

ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้ส่งผลกระทบต่อประชากรโลกเป็นวงกว้าง โดยมีจำนวนผู้ป่วยติดเชื้อ และผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น อีกทั้งการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนายังทำให้พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวันต้องเปลี่ยนไปในหลายๆ ด้าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายภาคส่วน เช่น เศรษฐกิจ สังคม การท่องเที่ยว แม้แต่การศึกษาที่เคยจัดการเรียนการสอนรูปแบบปกติก็เปลี่ยนไป

สถานศึกษาเป็นสถานที่ที่นักเรียนอยู่ร่วมกันจำนวนมากจึงมีความเสี่ยงสูงที่อาจจะมีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จึงได้มีแนวทางในการป้องกันและควบคุมโรคระบาดในโรงเรียน โดยให้ตระหนักถึงความปลอดภัยของนักเรียน จึงได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ เพื่อลดการเผชิญหน้ากัน โดยงดเดินทางมาเรียน งดการรวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก งดกิจกรรมหลายๆกิจกรรมที่จัดเพื่อ พัฒนาผู้เรียนมาเป็นแบบออนไลน์ ซึ่งเกิดผลกระทบต่อโดยตรงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยนั้น มีการถกเถียงถึงเรื่องราวที่หลากหลายและแตกต่างกัน ในที่นี้จึงได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของความเหลื่อมล้ำไว้ดังนี้ ความหมายของความเหลื่อมล้ำตามราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง ความต่างกัน ความไม่เสมอภาค หรือความไม่เท่าเทียมกันระหว่างปัจเจกบุคคล ระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างประเทศ ความเหลื่อมล้ำอาจมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

นางสาวอรอนงค์ ทวีปรีดา ได้ให้ความหมายของความเหลื่อมล้ำ หมายถึง ความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายทรัพยากรและฐานะความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศ หรือสถานการณ์ที่บุคคลหนึ่งได้รับบางอย่างที่คนอื่นไม่ได้รับ โดยไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะความแตกต่างด้านรายได้หรือความมั่งคั่ง แต่ยังรวมถึงความไม่เท่าเทียมกันของโอกาส การเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐานทางสังคม (นางสาวอรอนงค์ ทวีปรีดา, 2559)

พระเชมทัต สีสสาโร (รื่นสำราญ) ได้ให้ความหมายของความเหลื่อมล้ำ หมายถึง ความแตกต่าง ความไม่เท่าเทียมกัน ความไม่เสมอภาค (Inequality, Disparity) หรือ สถานการณ์ที่กลุ่มบุคคลในสังคมมีบางอย่างไม่เท่ากัน เช่น สถานภาพ ทางสังคม พื้นที่ของความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิการออกเสียง และการเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเสรีภาพในการพูดและการชุมนุม อำนาจการต่อรองระหว่างนายจ้าง และลูกจ้าง การเข้าถึงบริการทางสังคม กระบวนการยุติธรรม การศึกษา การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย ตลอดจนบริการสาธารณสุขอื่น ๆ (พระเชมทัต สีสสาโร (รื่นสำราญ), 2560)

กล่าวโดยสรุป ความเหลื่อมล้ำ นั้นหมายถึง ความต่างกัน ความไม่เสมอภาค หรือความไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งจะพบว่ามีปรากฏอยู่ใน สถานภาพทางการเงิน สังคม สิทธิในทรัพย์สิน การเมือง และการศึกษา ทุกเรื่องทุกพื้นที่ ทุกภาคส่วน ทุกเวลา

ความหมายของเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

(พระเชมทัต สีสำโร (รื่นสำราญ), 2560) ได้ให้ความหมายของ “ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา” หมายถึง ความไม่เท่าเทียมกันในโอกาส สิทธิในการเข้ารับการศึกษา โดยหากพิจารณาถึงพื้นฐานที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยส่วนบุคคลของนักเรียนแต่ละคน ปัจจัยทางด้านครอบครัว หรือความแตกต่างของแต่ละโรงเรียนที่นักเรียนแต่ละคนเข้าเรียนอยู่จะพบว่าปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ เป็นปัญหาที่เด็กไทยไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ความแตกต่างกันทั้งในด้านปริมาณ ความแตกต่างในผลลัพธ์ของการศึกษา ต่างก็มีส่วนทำให้เด็กแต่ละคนได้รับความรู้ ความเข้าใจที่ไม่เท่ากัน จึงสะท้อนออกมาเป็นผลคะแนนสอบที่แตกต่างกันตามไปด้วย

ณรรีฏ พิศลยบุตร (2559) ได้ให้ความหมายของ “ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา” หมายถึง ความแตกต่าง ในผลลัพธ์ของการศึกษา ซึ่งเป็นผลเกี่ยวเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ ที่มากกว่าแค่คุณภาพของการเรียนการสอน แต่ครอบคลุมไปถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งหมด ตั้งแต่ปัจจัยเฉพาะของนักเรียนแต่ละคน ปัจจัยทางด้านครอบครัว ไปจนถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา

ปัญหาการเรียนออนไลน์สะท้อนความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

ระบบการศึกษาของไทยมีปัญหาในหลายมิติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัญหาที่มักจะถูกหยิบยกมากล่าวถึงก็คือ เด็กและเยาวชนไทยไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบท และจะส่งผลเลวร้ายไปกว่านั้น จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ซ้ำร้ายยังส่งผลกระทบกับการศึกษาไทยให้แย่ลงไปกว่าเดิมหลายเท่าจากความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาซึ่งมีปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจากภูมิฐานะ หรือพื้นที่สภาพแวดล้อมของผู้เรียน ซึ่งเด็กและเยาวชนในเขตเมืองจะมีโอกาสจะเข้าถึงการศึกษาได้ง่ายกว่า ทั้งคุณภาพของโรงเรียน และระยะทางของโรงเรียน สภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยจะส่งผลโดยตรงต่อผู้เรียน เด็กมีความกระตือรือร้น ใฝ่หาความรู้ สนใจในการศึกษา มีการแข่งขันกันสูงต้องเรียนกวดวิชาเพิ่มเติม รีบแต่จำครูไปสอนพิเศษที่บ้าน ซึ่งเด็กในเขตชุมชนแออัด หรืออยู่ในแหล่งภูมิฐานะทางไกลความเจริญ จะมีปัจจัยยั่วยุต่าง ๆ ก็อาจเป็นเหตุให้หันเหจากการศึกษาได้โดยง่าย

2. ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจากฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัว ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีนั้น จะสามารถส่งเสริมสนับสนุนให้บุตรหลานได้รับการศึกษาที่ดีและเป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้วนั้น ส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจนขัดสน ทั้งในเขตชนบทและเขตเมืองก็จะมีโอกาสน้อยกว่าที่จะได้รับการศึกษาในระดับเดียวกัน แล้วยังมีคุณภาพชีวิตที่ด้อยกว่าด้วย สภาพปัญหาทางการเงินในครัวเรือน จึงทำให้เด็กมักจะต้องออกจากการศึกษากลางคัน เพื่อมาหารายได้อาจจะต้องเสียสละให้พี่น้องคนใดคนหนึ่งได้

ศึกษาเล่าเรียนแทน ซึ่งทำให้บางครอบครัวไม่สามารถสนับสนุนให้บุตรหลานเรียนจนจบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ด้วย

ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมการศึกษาจึงส่งผลกระทบต่อการศึกษาอย่างชัดเจน ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงควรต้องดำเนินการกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่ทุกคนในสังคม โดยมุ่งเน้นเฉพาะคนเพื่อบรรเทาความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสทางการศึกษา และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น คนที่ยังจนยิ่งขาดโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา แต่ขณะที่คนที่ยังรวยก็ยังมีโอกาสมาก

“ความไม่พร้อม” คืออุปสรรคของการเรียนรู้ แม้การเรียนการสอนออนไลน์ จะปลอดภัยจากโรคโควิด-19 เพราะทั้งผู้เรียนและผู้สอนไม่ต้องรวมตัวกันที่โรงเรียน แต่สะท้อนถึงปัญหาในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นตัวผู้เรียน ผู้ปกครอง โรงเรียน หรือแม้กระทั่งเรื่องของอุปกรณ์และเครื่องมือสำหรับการเรียนการสอนออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต หรือแท็บเล็ต โทรศัพท์ที่สามารถรับสัญญาณดาวเทียมได้ ซึ่งไม่ใช่ผู้เรียนทุกคนจะมีอุปกรณ์เหล่านี้ และผู้ปกครองทุกคนจะมีกำลังทรัพย์เพียงพอที่จะซื้ออุปกรณ์เหล่านี้ รวมถึงการเชื่อมต่อเครือข่ายมือถือในโทรศัพท์ หรือระบบ WIFI ซึ่งในแต่ละพื้นที่ก็ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง และมีความแตกต่างกันอีกด้วย นอกจากความไม่พร้อมของอุปกรณ์สื่อสารแล้ว ตัวผู้เรียนเองก็ยังไม่พร้อมสำหรับการเรียนออนไลน์ โดยเฉพาะเด็กเล็กที่ยังต้องการคำแนะนำจากผู้ปกครอง

3. ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจากวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของครอบครัวเป็นต้นทุนทางสังคมที่มีผลต่อการศึกษารองของเด็ก เด็กในครอบครัวที่อบอุ่นมีทั้งพ่อและแม่ที่ได้รับความใส่ใจจากผู้ปกครอง จะมีโอกาสได้เรียนตามเกณฑ์มากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่ขาดพ่อแม่ หรือมีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว นอกจากนั้นความเชื่อวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของพ่อและแม่จะมีผลต่อโอกาสทางการศึกษารองของเด็ก เพราะผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญในเรื่องการให้การศึกษาแก่เด็ก ครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษา มักจะส่งเสริมและลงทุนทางการศึกษาให้กับบุตรมากกว่าครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาน้อย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามาจากสภาพทางสังคมไทย โดยมี 3 ประเด็น คือ

1) ภูมิฐานะสภาพแวดล้อมของเด็ก โดยในเขตเมืองมีโอกาสจะเข้าถึงการศึกษาได้ง่ายกว่า ทั้งคุณภาพและระยะทางของโรงเรียน 2) ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่วนใหญ่ไม่มีผลต่อการออกจากการศึกษากลางคัน และยังได้รับการศึกษาตามที่ต้องการ 3) สภาพและวัฒนธรรมในครอบครัว เด็กในครอบครัวที่มีความพร้อมและอบอุ่น จะได้รับความใส่ใจในสนใจจากผู้ปกครอง ทั้งพ่อและแม่จะมีโอกาสได้เรียนตามเกณฑ์มากกว่าเด็กจากครอบครัวที่ขาดพ่อแม่ หรือมีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว ประเด็นดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นปัญหาการเรียนออนไลน์ที่ส่งผลให้นักเรียนจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยขาดโอกาสทางการศึกษา

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนช่วง

การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Disease 2019: COVID-19) ส่งผลกระทบกว้างในหลายมิติทั่วโลก รวมทั้งผลกระทบต่อการศึกษาก็จำเป็นต้องใช้รูปแบบการเรียนการสอนแบบปกติที่โรงเรียน (On Site) มาเป็นการสอนแบบอื่น เพื่อให้การเรียนรู้เกิดความต่อเนื่อง โดยมีรูปแบบการสอนหลากหลายรูปแบบ ประกอบด้วย

1. การเรียนการสอนผ่านระบบโทรทัศน์ (On – Air) เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบทางเดียวผ่านระบบสื่อสารช่องทางหลักโดยส่งสัญญาณครูผู้สอนต้นทางมาจาก โรงเรียนวังไกลกังวล อ.หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

2. การเรียนการสอนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (On – Demand) เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบทางเดียวผ่านระบบส่งสัญญาณ DLTV ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (NEW DLTV) เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบทางเดียวมีครูสอนจากต้นทาง สามารถเชื่อมต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ทั้งอินเทอร์เน็ตบ้านและมือถือ

3. การเรียนการสอนแบบถ่ายทอดสด (Online) เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบสองทาง ใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ผ่านระบบ Web Conference เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบสองทาง ที่นิยมใช้กันในปัจจุบันในระดับชั้นมัธยม และอุดมศึกษา โดยใช้ Google App For Education , Microsoft Office 365 For Education , DEEP, Zoom , Webex ,MS TEAM ,Class Room และโปรแกรมประยุกต์อื่นๆ ตามความเหมาะสม

4. การเรียนการสอนด้วยการนำส่งเอกสารที่บ้าน (On – Hand) เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบการให้แบบฝึกหัด ให้การบ้านไปทำที่บ้าน อาจใช้ร่วมกับรูปแบบอื่น ๆ ตามบริบทของท้องถิ่น ในกรณีที่นักเรียนมีทรัพยากรไม่พร้อมในการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบแรกๆ

5. การเรียนการสอนแบบผสมผสานหรือหลายรูปแบบ (Blended) เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานหรือหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน ตามความต้องการของผู้สอนที่จะเลือกจัดรูปแบบใดให้เหมาะสมกับผู้เรียน

จะเห็นได้ว่า การเรียนการสอนผ่านรูปแบบต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยสื่อเทคโนโลยียิ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กลายเป็นแรงผลักดันบังคับให้เกิดการปรับตัวและนำมาซึ่งเทคโนโลยีและนวัตกรรมรูปแบบการศึกษาใหม่ๆ ที่ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเองด้วยรูปแบบที่แตกต่างกลายเป็นโมเดลใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ดังข้างต้นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนดังกล่าว ยังมีปัญหาอุปสรรค ทักษะบางอย่างเรียนออนไลน์ไม่ได้ เช่น ดนตรี กีฬา ศิลปะ เพราะเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ ปฏิบัติจริง (Active Learning) ต้องเป็นแอคทิฟเลิร์นนิ่ง ไปจนถึงมีกระบวนการพัฒนาผู้เรียน พัฒนาอารมณ์ สติปัญญา ซึ่งการเรียนออนไลน์ไม่ได้ตอบสนองในส่วนเหล่านี้

สรุป

ความเหลื่อมล้ำไม่เพียงเป็นอุปสรรคต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจในการพัฒนาประเทศ ยังส่งผลกระทบต่อการศึกษาอย่างมาก ในช่วงวิกฤตเช่นนี้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นปัญหาที่ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น จากสถานการณ์ COVID-19 เห็นได้ชัดว่าเด็กกลุ่มที่มีฐานะสามารถศึกษาต่อที่บ้านได้อย่างไม่ติดขัด มีเทคโนโลยีพร้อมใช้ เข้าถึงสื่อการศึกษาคุณภาพได้ทุกที่ทุกเวลา แต่ในเดียวกัน ผู้ที่มีฐานะยากจนต้องเผชิญกับความยากลำบากมากมาย นอกจากเรื่องการเรียนรู้แล้ว ยังมีปัญหารุมเร้าเรื่องฐานะทางบ้าน เศรษฐกิจแย่ลง หายใจลำบากได้รับผลกระทบ ส่งผลให้เด็ก ๆ กลุ่มนี้ต้องช่วยที่บ้านทำมาหากินเพื่อความอยู่รอด ไม่สามารถโฟกัสกับการเรียนได้ ในระยะยาวมีความเสี่ยงที่เด็กและเยาวชนต้องหลุดออกนอกระบบการศึกษา ในสถานการณ์ตอนนี้การศึกษาถูกจำกัดในด้านความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยจากสถานการณ์ COVID-19

เอกสารอ้างอิง

- พระเชมทัต สีสาสโร (รื่นสำราญ). (2560) การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างยั่งยืน. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.อ. เฉลิมชัย เลี้ยงสกุล .**การศึกษาในยุค COVID-๑๙**. (ออนไลน์). สืบค้น <https://jwc.rtarf.mi.th/new/index.php/2021-03-08-09-16-26?download=92:covid-19>
- พงศ์ทัต วนิชานันท์. **การศึกษาพื้นฐานในยุค COVID-19: จะเปิด-ปิด โรงเรียนอย่างไร**. Thailand Development search institute (ออนไลน์). สืบค้น <https://tdri.or.th/2020/05/basic-education-in-covid-19-crisis-reopening-school-after-lockdown/>
- ภาคภูมิ จตุพรพรจันทร์ และไตรสรณ์ ธีรชีวานนท์. (2563). **การจัดการความเหลื่อมล้ำจากวิกฤตโควิด**. Thailand development search institute (ออนไลน์).
- ภูมิศรัณย์ ทองเลี่ยมนาค. (2563). **การเตรียมความพร้อมสำหรับการศึกษาในยุค COVID-19 ยิ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นความเหลื่อมล้ำและทรัพยากรของผู้เรียน, กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา** (ออนไลน์). สืบค้น <https://sites.google.com/a/kku.ac.th/plc-in-assessment/bthkhwa-thi-na-snci>
- วินิจ ฝาเจริญ, ภัทรชัย อุทาพันธ์, กรวิทย์ เกษกลาง, สุรัชย์ พุดชู. (2564). **ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของพลเมืองไทยวัยเรียนกับสถานการณ์การเรียนออนไลน์ในยุคไวรัสโควิด-19**. วารสารปัญญาภิธาน , 6 (1), 2564.
- นณริฏ พิศลยบุตร. (2564). **ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทย:ข้อสรุปจากผลสอบปีซ่า (PISA)**. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2564, จาก shorturl.asia/ZbHAG